

پیشکش کرن:

بهريتانيا و كيشهيا كوردان دهمى بهرژموندیين كولونىاليزمى بريارى ل ژيانا مللهتان ددمن

پ. د. هوكر طاهر توفيق

سهروكى ليژنا زانستى يى كونگره

بهريتايا ياريكهري سهرهكى بوو د ئافراندا روژهلانا نافهراستا نوودا، و ههر ئهو بوو كو هيلين وي كيشاين، ئهو هيلين ل پاشهروژى بووينه سنورى وان دمولهتان ئهوين ل سهر بهرماييى دمولهتا عوسمانى پشتى جهنگى جبهانيى ئيكى هاتينه دامهزراندن. بهريتانيا -ئهو دمولهتا مهزن يا ههتاڤ تيدا ئاڤا نهذبوو- ب هندى رازى نهذبوو كو بتنى د سهدمى ۱۹ دا ب چارمنشيسى مللهتين دهڤهري ههرژ مللهتى عهره ب ل دهڤهرا كهنداڤى و مسرى ههتا مللهتين كورد، ئهرمه و ئاشورى ل ئهنادولى بلهزيت و ل دووماهيى ئهوان مللهتان ل سهر هندهك دمولهتان دابهش بكهت و ب ڤى رهنگى بازنهين مملانى و ههڤركيى نهتهومى و ئاييى پيدا بكهت، ئهو رهوشا كو مانا وي ل روژهلانا نافهراست ل سهرانسهرى سهدمى بيسى و بهلكى سهدمى ل دويڤدا ژى مسوگهركهت.

بهريتانيا شهرى روسيا قهيسهرى كر دكو ريكي ل بهرڤرههيوونا وي ل ئهردى روژهلانا نافهراست بگريت و جهين خوه ل هندستانى بپاريزيت و بهردمواميى بدهته جلاتيا خوه يا كولونىالى ئهوا بى سنور و پهريان، ئهوى د شهرى (قهرم) ۱۸۵۳ - ۱۸۵۵ و شهرى روسى - عوسمانى ۱۸۷۷ ل دژى روسيا جهنگى، و ئهو ياريكهرهكى سهرهكى كونگرى بهرلين ل تيرمهها ۱۸۷۸ بوو،

ههروهسا بهریتانیا ب ریکا ریکهفتنا سایکس- بیکو- سازانووڤ ل گولانا ۱۹۱۶ و پهیمانا بلفوریا جرییا دووی ۱۹۱۷ مللهتین روژهلاتا ناڤین ژیک پهرتاندن و ب هاریکاریا ههقهیمانی خوه فههرهنا هندهک دموهلت ئاڤاکرن کو بو ئیکهم جار هاتنه ددیروکیڤا، و ئەڤ دموهلتین نهوزاد ههتا نوکه بووینه بارگرانی لسهر مللهتین خوه بو نموونه عراق و سوریا.

لی هه رچ نه بیت مللهتین دی هندهک دموهلت دیتن کو دبن سییهرا وی ڤه ئارام بن، هندهک دموهلت کو دمریرین ژ پیناسهیا وان یا نهتهومی و ئایینی دکر، هندهک دموهلت کو دیروک و رموشهنبیریا وان هه مبیژ دکر وهکو ئیرانی ئەوا بهریتانیا سوزدای- ژیهه ههلویتین وی د شهری جیهانیدا- دهستی بو سنورین وی نه بهت، ههروهسا عیراق و ئوردون و پتریا دموهلتین کهنداقی عهرمی ئەوا ل ژیر چاڤدیریا بهریتانیا ئاڤا بووین و ومرار کرین، هه رچهنده ژیکڤه بووی و بهلاڤ بوون لی هه رتیک ژ وان خودان ناسنامهیهکا عهرمی بوو، و تورکیا ئەوا د کونگری لوزان ۱۹۲۳ بهریتانیا نه چار کری کو دانپیدانی ب سنورین وی بکهت، و سههرمای کارهساتین ل جهنگی جیهانیی ئیکی ب سهری ئهرمه نان هاتین لی وان ژی شیا د سنوری ههریما ئیریشان دا ناسناما خوه یا نهتهومی و ئایینی بیاریژن، ئەو ههریما بشتی هینگی دموهلتا ئهرمه نستان ل سهر ئهردی وی هاتیه دامه زانندن.

ل ڤیری دناڤ هه می وان مللهتان دا ب تنی ئیکا جودا هه بوو، ئەوژی کورد بوون. ئەو مللهتی- هه وهک ژیدمرین دیروکی دیار دکهن- ژکه فترین مللهتانه کو ل دهڤهرا روژهلاتا نافه راست دیار بووین، بو کوردان چ دموهلت نه هاتنه دروستکرن کو وهکی مللهتین دی پیناسه و ژییاتییا وان بیاریژیت، و کوردستان دناڤههرا چوار دموهلتان (ئیران، تورکیا، عراق و سوریا) دابهش بوو و هه رتیک ژوان ل دویف ههزا خوه دهست ب پیناسه کرنا کوردان کر و هه ر ئیکی ناسناما خوه یا نهتهومی کره بناخه بو خواندنا کوردان، ئانکو ل تورکیا کورد تورکن! و ل عیراق و سوریا ئەو ژ دووندهه و نهڤین هوزین عهرمبانه و چ گومان نینه کو ئەو نقشێ عهرمبین رهسهن!! و سهبارت ئیرانی وان ژی تیورا خوه ههیه کو چ گومانهکی ڤه بوول ناکهت ئەوژی کورد د کوکا خوه دا فارسن و زمانی وان چهڤهکی زمانی فارسییه!

بهریتانیایی کورد ل تورکیا و ئیران و سوریا هیلانا ل ژیر دلوقانیا دهستهه لاتدارین وان ئەوین چ کیماسی د ستهمکاریی دژی وان نه کرین هه ردهمی وان دهست ب شوره شهکی ل دژی رژیمین وان بین رهگه زیهرست کریت. و سهبارت عیراقی ئەوا بهریتانیا ب خوه ههڤساری وی کرتی، بهریتانیا بهرپرسی ئیکی یه ژ دامه زانندا دموهلتا عراقا نوی و ئەو بهرپرسا ئیکی بوو ژ گریدانا کوردستانا باشور ب عیراقی ڤه، ئەو پارچهیا بشتی هینگی دناڤ ژیدمرین دیروکیدا ب

نافی کوردستانا عیراقی هاتیبه نیاسین. و هەر ئهو بوو کو کورد رازی کرین- یان نه چار کرین- بو ب ناسناما نوی یا عیراقی رازی بن، ئهو ناسنامهیا پشتی جهنگی جیهانیی ئیکێ هاتیبه دروستکر، و ئهوا شەر ل دژی شورشا شیخ مهحمودی ههفید دناڤهرا سالی ۱۹۱۹- ۱۹۳۱ و شیخ ئهحمهدی بارزانی ۱۹۳۱- ۱۹۳۲ و مهلا مستهفای بارزانی ۱۹۴۳- ۱۹۴۵ ڤاگههاندی هەر بهریتانیا بوو، چونکه ئهگهر نه ژهر هیزین ئهسمانیین بهریتانیا بایه بهغدادا وی دهمی نه‌دشیا وان شورشان ژناڤ بهت، ئهو شورشین کو ناسنامهیا نوی- یا عیراقیبوونی- رمد کرین و داخوازا پیناسهیا خوه یا کوردی و ئهردی خوه کوردستانی کرین.

پشتی سالا ۱۹۵۸ و ل ژیر کاریگه‌ریا شورشا تیرمه‌هی ئهوا عه‌بدولکهریم قاسمی سه‌رکردایه‌تیا وی کری ههمیان هزر کر کو هه‌ژمونا بهریتانیا ل عیراقی و کوردستانی- و به‌لکو ل ده‌قهری ب گشتی پشتی کو وه‌لاتین که‌نداقی ل سالا ۱۹۷۱ سه‌ربه‌خوییا خوه وه‌گرتین- سنوردار بوو، نه‌خاسمه‌ پشتی کو بهریتانیا پیگه‌هین خوه یین له‌شکه‌ری راده‌ستی ویلایه‌تین ئیکگرتیین ئه‌میریکی کرین داکو ل جهی وی هه‌فرکیا ئیکه‌تیا سوڤیه‌تی ل ده‌قهری بکه‌ت. له‌ورا دی ب ده‌هان- به‌لکو ب سه‌دان- ژ ڤه‌کوئین و به‌لگه‌نامه‌یان بینین کو به‌حسی سیاسه‌تا ئه‌میریکا ل ههمبه‌ر عیراق و کوردستان و که‌نداڤ و ئیران... و هتد که‌ن، و سیاسه‌تا بهریتانیا ل ده‌قهری نامینیت یان زور خاڤ دبیت و وه‌سا دیار دبیت کو ڤه‌باری هه‌ژمونا بهریتانیا ل سه‌ر ده‌قهری هه‌ما هندی سیاسه‌تا فه‌رنسایه. و ل کوردستانا عیراقی زی هزر و بووچون هەر ئه‌ڤه‌ بوون، له‌ورا کوردان ئیدی په‌یوه‌ندی دکه‌ل ئه‌میریکا گری‌دیان و باشتین نمونه‌ زی شورشا ئیلوونی ۱۹۶۱- ۱۹۷۵ ب سه‌روکاتیا مه‌لا مسته‌فا بارزانی بوو ئه‌وا د سالیین هه‌فتیان ژ سه‌ده‌یی بوری ب ئیکجاری پشتبه‌ستن ب ئه‌میریکا کری.

لی وه‌ک دیار- و به‌روڤازی خویا دکر- بهریتانیا ژ رۆژه‌لاتا ناڤه‌راست، نه‌مازه ل عیراق و کوردستانی، نه‌کیشا بوو و ل پشت په‌رده‌یان و مریسین سیاسه‌ت و ئابورا وی ب ده‌ستی خوه گرتبوون، و ئه‌وا ل ۱۶ ئوکتوبره‌ ۲۰۱۷ ل که‌رکووی ب سه‌ری کوردان هاتی باشتین نمونه‌ بوو، چونکه ده‌می له‌شکه‌ری عیراقی دکه‌ل هیزین هه‌شدا شه‌عی ده‌ست به‌سر باژیریدا گرتین و هیزین پیشمه‌رگه‌یین سه‌ر ب هه‌ریمه‌ کوردستانی ژ دمرئ‌بخستین هیشتا چه‌ند رۆژه‌ک نه‌بوری بوون ده‌می حکومه‌تا عیراقی داخواز ژ کومپانیا په‌ترولا بهریتانی (BP) کری ده‌ست ب بریڤه‌برنا کیلگه‌هین په‌ترولا وی بکه‌ت و وان پيش بیخیت. و بو هەر خودان چاڤه‌کی دیار بوو کو بهریتانیا خودانی رولی مه‌زن بوو د دمرئ‌بخستنا حکومه‌تا هه‌ریمی و هیزین وی و راده‌ستکرنا فی ده‌قهری بو حکومه‌تا عیراقی بوو، ئانکو بهریتانیا ب فی کاری دیار کر کو ئهو و کومپانیا وی بتنی ماف هه‌یه

رهفتاری دگهل كهركوك و بهترولا وى و باشهروژا وى بكهت، چونكه ههر وى عيراق دامهزrandيه، و ههر كومپانيا وى بوو كو بو ئيكهم جار ل سالا ١٩٢٧ پهترو ل ژ كهركوكى دمرئىخستى، لهورا ههر كهسى ب گهفه نزيكى بهرژموهنديين وى ببیت ئهوى ماف ههيه بهرسقى بدمت!

لى ل قيرى پرسيارهك خوه ههژى ئاراسته كرنى دكهت، ئهري بوجى بهريتانا سياسهتا كوردى وهكى يا عهرب، تورك و ئيرانى ب خوهفه ههميز ناكهت؟ ئهري ئاريشه دكوردان دايه و ئهوههروهك گهلهك ژ كهكولين و بهلگهنامهيين خومهدا دبژن- نهشين دموهلتى بريشهبهه؟ يان ژى ئاريشه د بهريتانيا دانه كو چ رژهكى ژ رोजان ب رهخ كوردان فه نهراوهستيايه؟ چونكه ل سهردهمى ميرگههان ل كوردستانى ل نيشا ئيكى ژ سهدهيى ١٩ بهريتانيا لايهنگريا توركان و دهستهلاتا عوسمانى ل ئيستانبولى ل دژى بهرفرمهبوونا ميرگهه كوردى كر داکو ريكى ل ههمبر (ديوبوون)ارووسى ل روزهلاتا نافهراست بگريت، و ل دهمى سهرهلدانا كيشهيا ئهرمههنان دناقهرا سالىن ١٨٧٨- ١٩٢٠ بهريتانيا ل پشت ئهرمههنان و ل دژه كوردان راوهستيا، و ل دهمى ئاقابوونا دموهلتين نهتهومى ل پشتى جهنگى جيهانيى ئيكى بهريتانيا پشت ل كوردان كر و وهلاتى وان دناقهرا چوار دموهلتاندا دابهش كر، و ل سهردهمى دموهلتا عراقا خودان سيمايى عهرمى بهريتانيا پشتهفانى بهعداد بوو ل دژى ههر تشتهكى كوردى؟

ژبهه ئهفا بوري، ئارمانجا گریدانا فى كونفرانسى ههولدانه بو خواندنهكا نوى بو سياسهتا بهريتانيا ل كوردستانى، داکو سهرژنوى بزقريت بو ديروكى و جارمكا دى روودانين وى بهينه ههشكافتن بهلكو بكير ئهفرو و سوباهييا كوردستانى بهيت، و ل سهر كوردان پيدقيه جارمكا ل ههلويسين نيشدموهلتى ل ههمبر كيشهيا خوه يا رموا فهگهن، چونكه چهندين جاران ميژوونشيس و سياسهتهمداران گوتينه كو دموهلتين مهزن دهستى بلندتر د وى ئيكى دا ههبوو ك كورد نهشيان دموهلتا خوه يا نهتهومى ئافا بكهن، لهورا پيدقيه زور ب ههشتياري و هووشياري سهردهمى دگهل فان هيزان بهيته كرن و پيدقيه سهنتهري هيزى دناف كوردان دا سياسهتهكا نوى ل ههمبر فان زلهيزان بگرته بهر داکو بزنان ل باشهروژى چهوا سهردهمى دگهل فان دموهلتان بكهن و داکو جارمكا دى كيشهيا كوردى نهبيته قوريانى بهرژموهنديين وان.